

לא אשכח גם את סימפוניית הצעצועים, עם קושביץ ליד תוף הפח (אז יוסף היידן נחשב למחברה). מנפרד לאובהיימר ידע לתת ביצוע מבריק של הנפח ההרמוני מאת הנדל, ואת וריאציות גולדברג. עלו גם כישרונות דרמטיים למיניהם. אני זוכר בחור בשם יולה יעקבסון, שידע לא רק לשחק, אלא גם לקרוא שירה וקטעים ממחזות בחן רב. אחד השיאים היה ערב קברט בעריכת והנחייתו של קושביץ, עם חרוזים ושירים תוצרת עצמית, שכוונו את חיציהם אל חולשותיהם של חברים ופרסונל ובראשם אל משה כזלסון המנהל, שלקח אז אין ספור שיעורי נהיגה ולא הצליח לעבור את המבחן, וגם אל כושר שיפוטו, שבהרבה עניינים שוטפים היה שנוי במחלוקת, לפחות בעיני החברה.

בחודשים אלה הגיע אלינו זוג, שחי עד כה בפריס כפליטים. הם הצליחו להתקבל לוורקדורף בתנאי מגורים של זוג, כנראה הודות לקשרים מיוחדים. אז כבר לא היה פשוט להתקבל, במיוחד למבוגרים שאינם חברי תנועה. שמם היה ליאו שוורצשילד וריטה אשתו. הם כנראה קיוו להגיע דרך וורקדורף לעליה, דבר שהיה בלתי אפשרי מחוץ למסגרת תנועתית; בהכשרה רגילה לא היו מקבלים אותם. ליאו היה רוקח במקצועו, בעל השכלה רחבה, בקיא בפילוסופיה ומרקסיזם, אך לא התבייש ב-Francois-Villon וגם בפורנוגרפיה בת זמנו. הוא פתח חוג למרקסיזם ודיאלקטיקה, אך חשוב יותר - הוא קיבל על עצמו את עריכת ה"שבועון", ביטאון שהופיע מאז כל שבוע, כמעט עד הסוף. כבסיס טכני שימשה מכונת הכתיבה שלי (עם יציאתי לוורקדורף קיבלתי מהורי מכונת כתיבה, אחרת לא הייתה מגיעה שורה ממני הביתה). מצאנו מכונת שיכפול גרוטאה - ויצאנו לדרך. אני השתתפתי לא מעט, ובחברת זיכרון, שהוציאו אנשי כפר מנחם ב-1989, הועתקו מאמרים רבים, שהופיעו ב"שבועון", וכן מאמר או שניים משלי. לעתים הפרזנו קצת וערפנו ראשים יתר על המידה, אך אם קוראים היום את הדפים, חשים שהם משקפים נאמנה את האווירה של הימים ההם, המתוחות ופחדינו.

לא רק בשמי אירופה עלו עננים שחורים, מבשרי אסון. חימושה מחדש של גרמניה היה לעובדה. נצחונות פרנקו בספרד ועמדתן הזו פרצופית של אנגליה וצרפת בעניין מאבק הדמוקרטיה הספרדית ופייסנותן נגד היטלר. במזרח הרחוק החלה יפן לאיים לא על סין בלבד, אלא על שלום העולם כולו. ולפני הכל - המאורעות בארץ, שפרצו ב-1936 לא רק שהפרו איזון עדין, מעין הסכם לא כתוב שהושג מאז 1929, הם חשפו בכל הברוטאליות את הקונפליקט היהודי-ערבי ואת העמדה הערבית הבלתי מתפשרת מול היהודים, שכלפיהם העולם כבר גמר אומר, שאיש אינו חייב להתחשב בהם. מה יהיה גורלנו בפרוץ קונפליקט עולמי, איש לא העז לחשוב. לברוח - לאן? עלייה - כיצד?

בימים של ראש השנה 1937 התקיים כנס גדול של כל סניפי החלוץ בכפרי מזרח הולנד - דוטינכם. עלי להעיר, שכובד משקל סניפי ההכשרות בהולנד לא היה בוורקדורף אלא בהכשרה הבודדת, בהכשרת היחידים, שאורגנה ע"י מוסד יהודי הולנדי, ה-Deventer Vereeniging - שבראשותו יהודי בשם Ru Cohen, שמבחינה פוליטית נמנה עם הציונים הכלליים, כרוב ציוני הולנד, אך ייצג נאמנה גם את האינטרסים של החלוץ וההתיישבות העובדת. הרעיון היה לחלק את המתמחים כעובדים (מתנדבים) אצל האיכרים השונים, תמורת אוכל ולינה, בהתחייבות מצד האיכר להקנות למתמחה את כל הידע המקצועי, שביכולתו למסור ואל נשכח שרוב האיכרים לא היו בעלי השכלה רחבה. המפעל היה ברוך הצלחה. יתכן ולעתים איכר ניצל את כח העבודה הזול מעבר לסביר, אך ברוב המקרים נרקמו קשרים ויחסים הדוקים בין המתמחים והאיכרים שלהם, קשרים שנמשכו אחרי המלחמה בהתכתבויות ופגישות. בסך הכל, המתמחים היו משכילים דיים, כדי לתפוס את עקרונות העבודה, שיסודותיה במסורת עתיקת ימים של החקלאות ההולנדית. בראש עמד משק החלב. ניתן לומר, בלי גזמה, שרפתות עין-חרוד ובית השיטה - ואיתן, במשך הזמן, כל משק החלב בהתיישבות העובדת ובארץ ישראל כולה - מקורן התיאורטי בהכשרת דוונטר. היה קיים גם מפעל הכשרה ליחידים למלאכה (Ambacht) שמרכזה ב-Utrecht שם המתמחים חולקו לבתי מלאכה, נגרות ומסגרות.

ככנס נפגשנו לראשונה עם כל אנשי ההכשרה הבודדת: לוטה כץ, אלכס, שמואל לסר, שלמה זונדהיימר, שמואל אבל, הילל, חנוך, דן מיש, יהודה כהן ולוטה ריינסברג, זאב מינצר, יורם, מנחם הולץ, אלה הם אחדים שזכורים לי, שיהיו בעתיד בין חברי גרעין העלייה שלנו. מטרת הכנס הייתה הכרות, החלפת דעות וחוויות, ו'last not least' - רעיוניסטיקה - החינוך לקבוצה המאוחדת והזיקה לקבוצים מסוימים בתוך התנועה או השאיפה לייסד גרעין חדש עצמאי; ההכשרה החקלאית המקצועית והעבודה הפיזית כערך עליון. חברי הכשרת דוונטר ביטלו